

Wie heeft er een çekic?

Over het omarmen van meertaligheid op school

“Juf, ik kan ook Turks praten! Ik kan een *brood* zeggen. Moet ik dat zeggen?” De vijfjarige Erkan¹ kijkt me vol verwachting aan. “Ja, zeg eens”, antwoord ik. Hij gaat enthousiast verder: “*Ekmek!* Dat lijkt op *picknick!*” Erkan is één van de Turkse kinderen die ik volg in het kader van mijn doctoraatsonderzoek naar tweedetaalverwerving bij kleuters.² Ongepland, zonder erop uit te zijn en zonder dat Erkan het als een les ervaart, praten we over taal. Spontaan ruimte maken voor de meertalige identiteit van kinderen is een manier om aan *talensensibilisering* te doen.

Waarom talensensibiliserend lesgeven?

Op school voert het Nederlands de boventoon. Op heel wat scholen gebeurt dat in de vorm van een *Dutch only*-beleid waarbij we van kinderen verlangen dat ze, bij het betreden van de school, hun meertalige identiteit aan de poort laten staan en uitsluitend Nederlands praten. Dat doen we met de beste bedoelingen, namelijk om ervoor te zorgen dat ze snel en goed Nederlands leren. Maar werkt dat wel? In een *Dutch only*-beleid gaan we voorbij aan wie onze kinderen zijn, waardoor het taalverwervingsmechanisme ongewild kan vastlopen. Professor Koen

Jaspaert (KU Leuven) zegt daarover: “Door te eisen dat iemand zijn anders zijn opgeeft, verhinderen we net dat hij zich het Nederlands eigen maakt.” (Jaspaert, 2013a) De relatie met de leerkracht is in dat opzicht erg belangrijk, zoals we al eerder in *Basis* lezen: “Als de leerling die relatie met de leraar wel ziet zitten, maar het zich inleven in die relatie ten koste moet gaan van zijn relatie met andere volwassenen die voor hem/haar betekenisvol zijn, dan plaatsen we die leerling voor een onmogelijke keuze en lopen we een serieuze kans dat zijn taalverwervingsmechanisme niet zal aanslaan.” (Jaspaert, 2013b)

Meertalige kinderen geven zelf ook aan dat zij méér zijn dan absorbeers van het Nederlands. In het kader van een pilotstudie vroeg ik meertalige kleuters om *taalmannetjes* te kleuren. De kleuters kregen een eenvoudige kleurplaat van een lichaamssilhouet. In dat silhouet gaven ze de talen die ze spreken een plaats: in het hart, het hoofd, de buik ...? Elke taal kreeg een andere kleur. Op de foto (blz. 23) zie je het taalsilhouet van een vijfjarig meisje uit Antwerpen. In haar silhouet staat geel voor Nederlands, bruin voor Arabisch en groen voor Tamazight (Berbers). Toen ik haar vroeg om uit te leggen waar Tamazight precies zit, antwoordde ze: “Hiere en hiere, hiere, hiere en hiere. Overal, bij de handen. Tamazight is oooooveral bij mij!” Vanuit een *Dutch only*-perspectief reduceren we het groengeelbruine mannetje tot we twee voeten overhouden, of gummen we het hele lichaam uit (want Tamazight zit overal). Maar er is ook een andere weg. De weg waarbij we ons in eerste instantie niet op taal richten maar op het uitbouwen van sociale relaties. School is dan een plaats waar kinderen (en hun ouders) zich met elkaar verbonden mogen voelen, waar ruimte is voor hun volledige identiteit en waar de nadruk ligt op samen dingen doen. Bij die weg hoort een flexibele houding ten opzichte van alle talen. Of het nu Standaardnederlands, Limburgs of Turks is.

Vanuit een doorleefd talensensibiliserend perspectief ont-armen we het groengeelbruine mannetje dus niet maar omarmen we het. We omarmen het kind met alles wat het heeft, en gebruiken het als een bron voor ons onderwijs.

Kinderen als bron voor talensensibilisering?

Uit observaties blijkt dat een aantal leerkrachten er zeker in slaagt om kinderen aan het dagelijkse klasleven te laten bijdragen. Dat kan door positief te staan tegenover uitingen in de thuistaal van kinderen. Stel dat kleuters met een Turkse achtergrond aan het bouwen zijn, en erachter komen dat ze nog iets nodig hebben om hun bouwwerk af te kunnen maken. Omdat ze het niet vinden, vragen ze jou om hulp: "Wij hebben een... *çekiç* nodig!" Je kunt dan op twee manieren reageren: (1) je kunt op een of andere manier aangeven dat het Turks niet welkom is (met de kans dat de kinderen voortaan zullen zwijgen) of (2) je kunt laten merken dat je geïnteresseerd bent en graag wil weten wat ze nodig hebben om hun bouwwerk te kunnen vervolledigen. Dat kun je doen door te vragen naar de betekenis van *çekiç* (*hamer*), samen ernaar op zoek te gaan en aan te geven dat je iets nieuws van de kleuters hebt geleerd.

Door ruimte te maken voor uitingen in de thuistaal van kinderen, geef je de boodschap dat hun meertalige identiteit in jouw klas welkom is én dat ze geen keuze hoeven te maken tussen de thuis- en schoolwereld. Zo kunnen we kinderen ook laten zien dat het Turks, of elke andere taal, even waardevol is als het Nederlands. Dat we die boodschap vanuit een *Dutch only*-beleid, ongewild, niet altijd aan kinderen geven, blijkt bijvoorbeeld wanneer een vijfjarige kleuter met een Turkse achtergrond Nederlands en Turks niet in hetzelfde taalsilhouet een plaats kan geven. Het lukt wel als ik hem twee afzonderlijke taalsilhouetten geef, maar als ik hem vraag om beide talen in één silhouet te kleuren, weigert hij resoluut: "Turks besta nie. Omdat we

moeten met huisje met Turks praten en hier moeten Nederlands praten." Voor deze jongen lijken de thuis- en schoolwereld gescheiden werelden te zijn, met de mogelijk negatieve gevolgen voor zijn persoonlijke ontwikkeling. Het is natuurlijk zo dat daarin meerdere factoren een rol kunnen spelen. Mijn punt is niet om een schuldige aan te wijzen - ik heb vele leerkrachten vanuit een onvoorwaardelijke betrokkenheid bij jonge kinderen zien werken - maar om onze 'normale' omgang met meertaligheid op school in vraag te stellen. Net vanuit die onvoorwaardelijke betrokkenheid bij de ontwikkeling van het jonge, meertalige kind. Talensensibilisering biedt een kader om onze moeizame omgang met meertaligheid in vraag te stellen, en reikt mijns inziens ook een alternatief aan.

Werkt talensensibilisering wel?

Uit een internationale literatuurstudie blijkt dat talensensibilisering positieve effecten heeft op attitude ten opzichte van taaldiversiteit, kennis over talen en welbevinden op school (Frijns et al., 2011). Dat laatste blijkt ook uit het Vlaamse project *Thuistaal in onderwijs*: meertalige kinderen voelen zich in het algemeen beter en meer aanvaard als hun thuistaal een plaats krijgt op school. Een leraar zei daarover: "Ik vind het heel leuk dat je die kinderen ziet openbloeien, ook de heel stillekes." (Ramaut et al., 2013, p. 101). Een leerkracht die aan een talensensibiliseringsproject in Frankrijk deelnam, merkte hetzelfde op over de kinderen met een andere thuistaal: "Ze begonnen in de klas te bestaan, voordien bestonden ze niet echt" (Hélot, 2008, geciteerd in Frijns et al., 2011, p. 59). Talensensibilisering kan ook de motivatie verhogen om nieuwe talen te leren. Het is echter niet zo dat talensensibilisering automatisch voor een hogere taalvaardigheid zorgt. In de uitgevoerde onderzoeken vond men

geen of beperkte verbetering van de taalvaardigheid van kinderen. Taalleren is dan ook geen doel van talensensibilisering.³ We moeten wel twee kanttekeningen bij de resultaten plaatsen. Ten eerste: de effecten gelden alleen bij voldoende tijdsinvestering in een veilig klas- en schoolklimaat. Als we vandaag een zaadje in de tuin planten, mogen we niet verwachten dat er morgen een boom staat. Oftewel: de effecten van talensensibilisering zien vraagt tijd. Ten tweede: als talensensibilisering ingebed wordt in een *Dutch only*-beleid én als dat beleid na verloop van tijd niet mee evolueert, dan schiet talensensibilisering zijn doel voorbij. Want: wat betekent een open houding ten opzichte van taaldiversiteit als we die inconsequent aannemen, namelijk alleen tijdens de ingeroosterde 'les' talensensibilisering? Als we dat doen, dan reduceren we talensensibilisering tot een vakje in het lesrooster en omarmen we de groengeelbruine mannetjes slechts tijdelijk om ze op andere momenten, als vanouds, aan de poort te zetten.

Hoe talensensibiliserend lesgeven?

Je kunt vanuit twee invalshoeken talensensibiliserend werken: vanuit talensensibiliseringsmateriaal, dat doorgaans als opstapje wordt ge-

Taalsilhouet van een vijfjarig meisje uit Antwerpen: geel staat voor Nederlands, bruin voor Arabisch en groen voor Tamazight (Berbers).

Door ruimte te maken voor uitingen in de thuistaal van kinderen, geef je de boodschap dat hun meertalige identiteit in jouw klas welkom is.

zien, en vanuit de behoeften van kinderen, waarbij je oog hebt voor wat kinderen zelf aandragen, zoals Erkan aan het begin van dit artikel of de bouwende kleuters die om een çekiç vragen.

Als je vanuit materiaal werkt, dan is het belangrijk om aansluiting te vinden bij de behoeften van jouw klas. Materiaal is niet bedoeld als een slaafs te volgen recept maar als een middel om dichterbij jouw kinderen te komen. Tijdens de activiteit "Radio Tika" (Berben, Van den Branden & Van Gorp, 2007), bijvoorbeeld, maken kinderen een meertalige uitzending voor de radio van

Tikaland, een land waar het gonst van talen.

Om die uitzending te maken, zetten de kinderen hun eigen talige bagage in en ervaren ze dat hun identiteit er op school mag zijn.

Het ligt voor de hand om Radio Tika in een meertalige klas te introduceren. Je 'lesmateriaal' zit dan immers in levenden lijve voor je.

Maar ook in eentalige klassen kun je aan talensensibilisering doen, zoals uit het praktijkboekje *Is die taal van ver of van hier?* (Devlieger et al., 2012) blijkt. Hoewel een leerling (of docent) eentalig is, groeit hij op in een meertalige samenleving en kan hij heel wat leren door daar oog voor te hebben. Bovendien zijn sommige eentalige kinderen minder eentalig dan ze lijken. Ze spreken bijvoorbeeld dialect met hun oma, kijken dagelijks Engelstalige series en oefenen op vakantie een woordje Italiaans.

Als je van talensensibilisering wil proeven, dan kan een activiteit uit bestaand talensensibiliseringsmateriaal een opstap vormen. Op de

KlasCementsite www.delathoogvoortalen.be vind je gratis activiteiten, waaronder Radio Tika. Eenmaal uit de startblokken, is het de uitdaging om niet alleen gepland (met oog voor de inbreng van de kinderen) maar ook incidenteel, als de situatie zich voordoet, talensensibiliserend te werken. In dat geval gebruik je geen kant-en-klaarmateriaal, maar speel je spontaan in op wat er in de klas gebeurt.

Durf jij de joker in te zetten?

Het staat buiten kijf: we kunnen kinderen bezwaarlijk meertalige radio laten maken als we zelf negatief tegenover taaldiversiteit staan.

Talensensibiliserend lesgeven gaat over het uitdragen van een positieve basishouding, een houding waarbij we meertaligheid als een joker zien en die joker durven in te zetten in de klas. Op die manier laten we de groengeelbruine mannetjes niet aan de schoolpoort staan maar zien we ze schitteren in de klas. We zijn niet het meest bekommerd om het handboek maar maken ruimte voor wat kinderen bezighoudt. En als bonus leren we iets van hen. Want, hoe heet dat ook alweer, brood in het Turks? ■

Meer weten?

Over de onderwijspraktijk

- Devlieger, M., Frijns, C., Sierens, S., & Van Gorp, K. (2012). *Is die taal van ver of van hier? Wegwijs in talensensibilisering, van kleuters tot adolescenten*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Frijns, C., Mulder, S. & Visser, S. (2014). *Ont-armen of omarmen? Over onze omgang met (meer) taal op school*. MeerTaal, 1(3), 4-9.
- Gielen, S., Padmos, T., Philips, I., & Truys, I. (2012). *Talensensibilisering in het kleuter- en lager onderwijs. Tips voor de klas- en schoolpraktijk*. Leuven/Gent: CTO/SDL.
- Jaspaert, K. (2013a). *Nederlands leren op z'n klein-Vlaams*. De Standaard.
- Jaspaert, K. (2013b). *Opnieuw ten strijde*. Basis, 13, 4-7.
- KlasCementsite: <http://www.delathoogvoortalen.be/>

Over onderzoek

- Berben, M., Van den Branden, K. & Van Gorp, K. (2007). "We'll see what happens": *Tasks on paper and tasks in a multilingual classroom*. In K. Van den Branden, K. Van Gorp & M. Verhelst (Eds.) (2007). *Tasks in action: Task-based language education from a classroom-based perspective* (pp. 32-67). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Frijns, C., Sierens, S., Van Gorp, K., Van Avermaet, P., Sercu, L., & Devlieger, M. (2011). *'t Is goe, juf, die spreekt mijn taal!* Literatuurstudie praktijkgericht onderwijsonderzoek in opdracht van de Vlaamse OnderwijsRaad (Vlor). Leuven/Gent: KU Leuven/UGent.
- Ramaut, G., Sierens, S., Bultynck, K., Van Avermaet, P., Stembrouck, S., Van Gorp, K., & Verhelst, M. (2013). *Evaluatieonderzoek van het project 'Thuistaal in onderwijs' (2009-2012)*. Eindrapport. Leuven/Gent: CTO/SDL.

- Een fictieve naam uit respect voor zijn privacy.
- Het gaat om het doctoraatsonderzoek 'De taalvaardigheidskloof overbruggen: kan tweedetaalverwerving versterkt worden door de leeromgeving te manipuleren? (werktitel)', onder begeleiding van prof. dr. Koen Jaspaert (KU Leuven) en prof. dr. Kris Van den Branden (KU Leuven).
- Het is mogelijk dat een talensensibiliserende houding aan een veilig klasklimaat bijdraagt dat vervolgens, op lange termijn, positieve effecten op taalleren heeft. Of dat zo is, moet in een langdurig onderzoek nagegaan worden.

Een deel van dit artikel verscheen in 2014 in het tijdschrift MeerTaal (Van Gorcum): Frijns, C., Mulder, S. & Visser, S. (2014). 'Ont-armen of omarmen? Over onze omgang met (meer) taal op school'. (*MeerTaal*, 1(3), 4-9). Het eerste deel van het genoemde artikel werd met toestemming van de uitgeverij Van Gorcum in Basis overgenomen en aangevuld met een nieuw praktijkvoorbeeld. Het oorspronkelijke artikel is gratis te downloaden via de website van het Centrum voor Taal en Onderwijs (www.cteno.be, Kleuter > Publicaties > Meertaligheid).

Carolien Frijns is onderzoeker bij het Centrum voor Taal en Onderwijs (CTO) van de KU Leuven. Het CTO verricht onderzoek naar taalonderwijs, ontwikkelt instrumenten voor de onderwijspraktijk en verzorgt nascholingen voor schoolteams.